

Актуальні проблеми філософських, політологічних і релігієзнавчих досліджень (До 170-річчя філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка). Матеріали Міжнародної наукової конференції “ЛЮДИНА-СВІТ-КУЛЬТУРА” (20-21 квітня 2004 року, Київ). – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – С. 255-257

С.М. Ягодзінський

МІСЦЕ АНТИЧНОЇ НАТУРФІЛОСОФІЇ У ФОРМУВАННІ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Національний авіаційний університет, м. Київ

Вступ

Повертаючись до поняття “натурфілософія”, необхідно пригадати, що перші зачатки античної філософії як науки та науки як філософії сформувалися у досить міфологізованому грецькому суспільстві, яке не відділяло людські норми, цінності, сенс життя від шляху розвитку науки і механіки. Таким чином, античну науку слід розуміти як унікальну систему, котра, ввівши абстрактні моделі в математиці, в іншому ж залишилась такою, що не абстрагувалась від реального світу, а, відповідно, ототожнювала об’єкт дослідження і його суб’єкт. Теперішня ситуація досить близька до такого взаємовідношення природи, людини і науки. Особливої актуальності питання міждисциплінарних досліджень, конвенційності, полілогу набуває у реаліях постнекласичної науки, яку все частіше іменують *дискурсом*.

Цей новітній феномен культури постмодерну має неоднозначне і багатовекторне трактування серед лінгвістів, філософів, методологів. Зокрема, Нова філософська енциклопедія розглядає дискурс у двох смислах: 1) як термін, що використовувався класичною філософією для пояснення послідовного переходу від одного дискретного кроку до іншого; 2) як характеристику особливої ментальності та ідеології, що виражена в тексті і має цілісний соціокультурний аспект. Зі свого боку, Лук’янець В.С. наводить ще кілька визначень: надфазовий взаємозв’язок слів, самоузгоджений текст, діалог, мовленнєва практика та інші, доходячи висновку про їх не синонімічність. Порівнюючи філософські системи М. Фуко і Ю. Хабермаса, Дротянко Л.Г. показує, що у першого дискурс корелює зі своїм лінгвістичним значенням, у другого ж – набуває морально-етичного забарвлення.

Однак, аналізуючи і надаючи поняттю “науковий дискурс” певного змісту, не можна виходити лише із його семантики, і більш того – без співвіднесеності до перетворень в науці, які ним означаються. Порушення цієї вимоги неодмінно призведе до ситуації, коли навіть професійні філософи і методологи науки, ототожнюють його із поняттям діалог чи комунікативна раціональність. Така інтерпретація, на нашу думку, недопустима, оскільки збіднює навіть не термін, а відносини, які мають бути включені у процес “феноменологічної редукції” цього явища.

Постановка завдання і актуальність теми

У більшості видань, присвячених філософії науки та методології наукового пізнання спостерігається ототожнення науки, діалогу в науці та наукового дискурсу. І якщо співвідношення Античність – наука Нового часу досить детально вивчене, то вплив давньогрецької натурфілософії на формування дискурсу як особливої форми діяльності наукового співтовариства, який відмінний від усіх форм діалогу, залишається досить розмитим. Вирішуючи поставлену задачу, перш за все необхідно взяти за основу деяке з існуючих визначень терміну “науковий дискурс”. Піддавши їх рефлексивному аналізу, зупинимось на такому. *Дискурс* – це складне, викликане змінами у методологічній свідомості, явище, яке допускає існування математичних, інтерпретаційних, герменевтичних, феноменологічних процедур у процесі наукового пізнання та дає право вченому обирати власну модель дослідження, не зводячи її до вже існуючих. Відповідно, діалог, як розмова з метою вироблення єдиної точки зору, втрачає свій сенс, оскільки при єдиному предметі шляхи дослідження у кожного різні, і, як правило, не вивідні один з одного. Як тут не пригадати натурфілософські

системи Фалеса, Анаксимандра, Анаксімена, які, взявши за основу світу різні матеріальні субстрати, залишалися вірними ідеї пошуку першооснови, що і пояснює відсутність суперечностей між першими філософами.

Тому задачею дослідження виступають кілька моментів: 1) уточнити історичний зміст поняття “науковий дискурс”, що дасть змогу розмежувати його із поняттями діалог, міждисциплінарний полілог, дискусія, комунікативна гра, система відношень між вченими і т.п.; 2) розкрити місце та вплив античної натурфілософії і дедукції Арістотеля на становлення наукового дискурсу; 3) з’ясувати причини суперечностей між сучасною наукою та її моральними, ціннісними, естетичними чинниками, тобто соціокультурним оточенням.

Шляхи розв’язання поставленої проблеми

Реалізація цих завдань неможлива без аналізу античної науки під кутом зору формування дискурсу, оскільки саме цей період є прикладом синкретизму науки і філософії, раціональності і раціоналізму, задач наукового розвитку та цілей суспільного прогресу. Відповідно античний зразок нерозчленованої системи знань має стати прикладом взаємного існування наукових концепцій і буде корисним для сучасної метаметодології.

Основним поняттям античної натурфілософії є першооснова (*arche*), яку перші філософи означили терміном “фізис” (*physis*), під яким розуміли божественний початок буття всіх речей, *тотальність всього реального* в онтологічному плані, поєднували його з Логосом (Геракліт). Вже перші спроби Фалеса, Анаксимандра, Анаксімена, Демокріта по його відшуканню стали взірцем дискурсивної діяльності та співіснування різних точок зору, жодна з яких не відкидалась і могла бути використана як основа для побудови цілісної наукової картини світу. Наступним елементом, що справив неабиякий вплив на становлення сучасного наукового дискурсу став Піфагорійський союз, в якому апріорна суть числа, як основи математичного знання, була поставлена під сумнів, а відповідно вперше був реалізований методологічний заклик Е. Гуссерля “назад до речей”. Окрім цього, вже тут спостерігається унікальна єдність об’єктивного і суб’єктивного, індивідуального і загального, моделі і реальності.

Але вже діяльність софістів показала суперечності, які виникають у разі застосування понятійно-категоріального апарату конкретної галузі знань до пояснення усього кола явищ природного і соціального характеру. Узагальнюючи ці тенденції, Платон підмічає, що слабкість математики – в прийнятті положень, довести які власними методами вона не може. Ці пророчі слова в XIX ст. призвели до другої (після винайдення несумірності) кризи математики, яка й викликала появу власних методів в різних галузях знання, намітивши відхід від його математизації.

Однак, як це не дивно, навіть введена Арістотелем формальна логіка, є, по-суті, аналогом процесів, які відбуваються у сучасній науці. Для обґрунтування цієї тези слід пригадати механізм прийняття грецьким суспільством наукових положень. Саме тому, показуючи заслугу давньогрецької математики по відношенню до вавілонської та єгипетської, П.П. Гайденко наполягає на тому, що перша є *системою*, побудованою на формальній основі, введеної системі доведень і аксіом.

Висновки

І якщо антична натурфілософія змогла за допомогою логіки привести до єдиної основи свою систему знань, то сучасна постнекласична наука також повинна вирішити це питання, навіть не дивлячись на те, що елементами системи виступають складні, розвинені предметні галузі. Саме такий “античний підхід” дасть змогу поєднати не тільки наукові концепції, але і узагальнить їх ціннісно-нормативні бази, здійснить сократівський поворот у науці та нагадає, що вона – лише засіб вирішення загальної мети людського існування.